

Prof. Ing. Miloslav V. JOKL, DrSc.
 ČVUT v Praze, Fakulta stavební,
 Katedra TZB
 RNDr. Stanislav MALÝ, Ph.D.
 Výzkumný ústav bezpečnosti práce
 Praha,
 Prof. MUDr. Zdeněk JIRÁK, CSc.
 Ostravská universita, Fakulta
 zdravotně-sociální,
 Ing. Hana TOMÁŠKOVÁ, Ph.D.
 Hygienická stanice Ostrava,
 Ing. Daniel ŠEBESTA,
 ČVUT v Praze, Fakulta stavební

Recenzent
 Ing. Vladimír Poledna

Kulový stereoteploměr – nový přístroj pro stanovení operativní teploty a radiální teplotní asymetrie

Globe Stereo Thermometer – New Device for Determination of Operative Temperature and Radiant Temperature Asymmetry

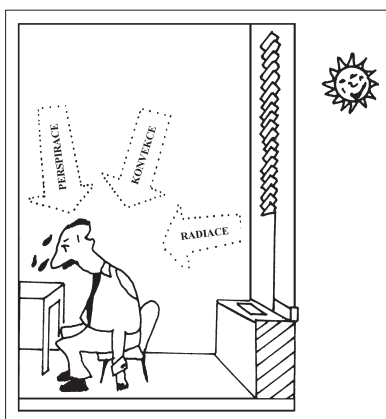
Autoři článku nás informují o úspěšném použití stereoteploměru, přístroje pro měření výsledné teploty a radiální teplotní asymetrie

Klíčová slova: tepelný stav prostředí, operativní teplota, stereoteploměr, radiální teplotní asymetrie

The authors report about a successful application of stereo thermometer, which is a device for measurement of globe temperature and radiant temperature asymmetry.

Keywords: environment temperature conditions, operative temperature, stereo thermometer, radiant temperature asymmetry

Operativní teplota je dle současných předpisů (vládní nařízení č.361/2007Sb.) a norem (ČSN EN ISO) základem kritériem pro posuzování tepelného stavu prostředí. Je definována jako teplota stejnorodého uzavřeného prostoru, ve kterém člověk sdílí stejné množství tepla sáláním a prouděním jako ve vyšetřovaném skutečném teplotně nesterododém prostoru.

Obr. 1 Jednostranná zátěž člověka od okna

Pro posouzení neuniformní tepelné zátěže lidského organismu, např. od sálajícího okna (obr. 1), vytápěné podlahy, vytápěného nebo naopak chlazeného stropu, ale i sálající pece v hutním nebo sklářském provozu zavádí norma ČSN EN ISO tzv. radiální teplotní asymetrii (Radiant Temperature Asymmetry). Je uvedena pro tři kategorie A, B, C s různým procentem nespokojených osob. Kategorie A je nejnáročnější, pro nejmenší procento, C je nejméně náročná, připouští nejvíce nespokojených. Příklad předepsaných hodnot radiální teplotní asymetrie je v tab. 1 (Tab. A4 ČSN EN ISO 7730) [1], [8], [10].

Tab. 1 Asymetrie radiální teploty dle ČSN EN ISO 7730

Kategorie	Asymetrie radiální teploty			
	Teplý strop	Chladná stěna	Chladný strop	Teplá stěna
A	< 5	< 10	< 14	< 23
B	< 5	< 10	< 14	< 23
C	< 7	< 13	< 18	< 35

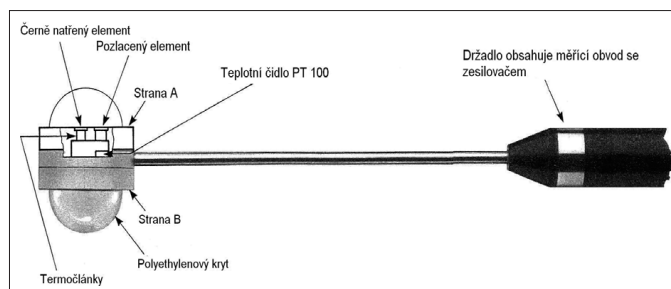

Prof. Ing. Miloslav Joki, DrSc.
 Absolvent ČVUT v Praze, profesor Katedry technických zařízení budov Fakulty stavební.

1. DOSAŽADNÍ ZPŮSOB STANOVENÍ OPERATIVNÍ TEPLoty A RADIČNÍ TEPLotNÍ ASYMETRIE

Operativní teplotu lze přímo změřit kulovým teploměrem¹⁾ jestliže jeho vztah mezi součiniteli sdílení tepla konvekcí a radiací (poměr $h_c/(h_c + h_r)$ a $h_r/(h_c + h_r)$) je stejný jako pro člověka. Je tomu tak u průměru koule 10 a 15 cm při nízkých rychlostech proudění vzduchu 0,1 až 0,2 m/s. Čím větší je průměr koule tím větší je vliv radiální teploty a čím větší je rychlost vzduchu, tím větší je vliv teploty vzduchu na naměřenou hodnotu globeteploty [8],[2].

Ke stanovení radiální teplotní asymetrie se dosud používá přístroj fy Brüel and Kjaer – Indoor Climate Analyzer type 1213. Přístroj má speciální měřicí sondu (Radiant Temperature Asymmetry transducer MM 0036), jež na bázi PT 100 měří dopadající radiální teplo ze dvou protilehlých stran, označených A a B (obr. 2). Resp. toto teplo stanoví ze změřené povrchové teploty t_{rA} a t_{rB} destičky, exponované radiálním teplem ze dvou stran A a B. Rozdíl těchto teplot ($t_{rA} - t_{rB}$) je současně radiální teplotní asymetrií.

Obr. 2 Senzor přístroje Indoor Climate Analyzer fy Brüel and Kjaer

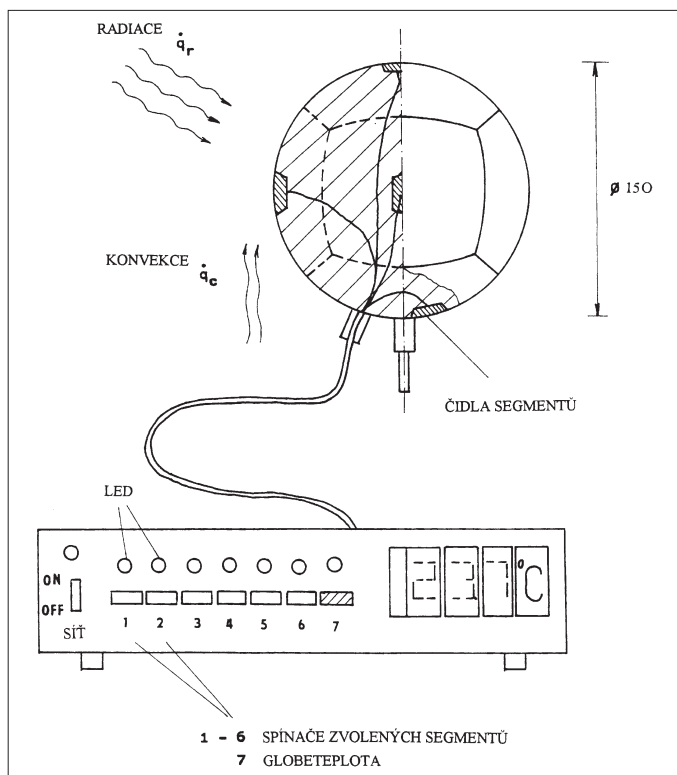
2. NOVÝ ZPŮSOB STANOVENÍ RADIČNÍ TEPLotNÍ ASYMETRIE

je založen na použití kulového stereoteploměru.

2.1 Princip stereoteploměru

Podívejme se nejprve na obyčejný kulový teploměr (GT). Při hodnocení vnitřního klimatu je již značný rozdíl v úspěšnosti mezi GT a ostatními pří-

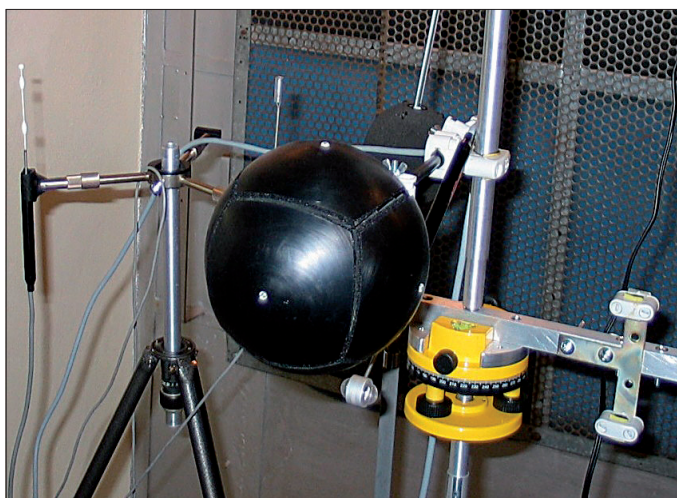
¹⁾ Pozn. recenzenta. Autoři pokládají změřenou globeteplotu t_g za teplotu operativní.

Obr. 3 Schéma kulového stereotermoměru

stroji, vyvinutými k tomuto účelu. GT je v nepřetržitém používání již od roku 1923 a stal se součástí většiny státních norem a hygienických předpisů. Důvod je prostý – GT nepředstavuje model lidského organismu, ale část rovnice jeho tepelné bilance, tzn. lze jej dosadit místo operativní teploty. Globe teplota zahrnuje ovšem pouze vliv teploty vzduchu, radiální teploty a rychlosti proudění, takže jako kritérium tepelného komfortu musí být vyjádřeno v závislosti na ostatních faktorech, obsažených v rovnici tepelné bilance člověka: rychlosti a vlhkosti vzduchu, oděvu, činnosti člověka, adaptaci a době expozice [4], [5], [6], [9].

Co platí pro celou kouli GT, lze napsat přibližně také pro část jeho povrchu, tj. jeho segmentu. Rozdělení celého povrchu koule o ϕ 15 cm do 6 segmentů se ukázalo být dostatečné pro praxi. I když je vyšetřován tepelný stres nejcitlivější části lidského těla – hlavy, je třeba pouze pěti segmentů odpovídajících obličejí, temeni, levé, pravé a zadní části hlavy. Původně se pracovalo s 18 segmenty, ale to se ukázalo být zbytečné. Povrchová teplota každého segmentu se nazývá stereoteplota, a střední hodnota ze všech šesti segmentů se rovná globoteplotě.

Obr. 4 Kulový stereotermoměr

Schéma přístroje je na obr. 3, celkový pohled na obr. 4 [7], [11].

Za předpokladu rovnosti součinitelů přestupu tepla konvekcí a radiací pro osálaný i neosálaný segment stereotermoměru a teploty neosálaného segmentu rovné globoteplotě lze odvodit na základě tepelné rovnováhy segmentů jednoduchý vztah [3].

$$t_{rA} - t_{rB} = (t_{\text{stereo}} - t_g) \left(1 + \frac{h_c}{h_r} \right) [^{\circ}\text{C}] \quad (1)$$

popř.

$$t_{\text{stereo}} - t_g = (t_{rA} - t_{rB}) \left(1 + \frac{h_r}{h_c + h_r} \right) [^{\circ}\text{C}] \quad (2)$$

kde

$t_{rA} - t_{rB}$ radiální teplotní asymetrie [$^{\circ}\text{C}$],

t_{stereo} stereoteplota, tj. teplota exponovaného segmentu stereotermoměru [$^{\circ}\text{C}$],

t_g globoteplota [$^{\circ}\text{C}$],

h_c součinitel přestupu tepla konvekcí [$\text{W}^{-1} \cdot \text{m}^2 \cdot \text{K}$],

h_r součinitel přestupu tepla radiací [$\text{W}^{-1} \cdot \text{m}^2 \cdot \text{K}$].

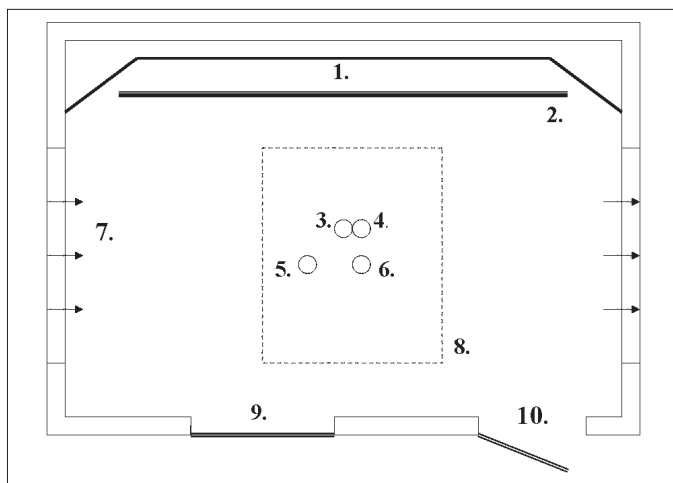
Pro praxi jsou tyto vztahy nepoužitelné, neboť problémem je stanovení součinitelů přestupu tepla radiací a konvekcí, a nezbyvá než tyto vztahy stanovit experimentálně.

2.2 Experimentální stanovení závislosti radiální tepelné asymetrie na rozdílu stereoteploty a globoteploty

V klimatické komoře Ústavu pracovního lékařství v Ostravě (obr. 5) byla umístěna jednak vertikální, jednak horizontální sálavá plocha. Při udržované optimální globoteplotě 24°C byly nastaveny teploty vertikální sálavé plochy na $14, 19, 24, 29, 34$ a 44°C (tab.2), teploty horizontální sálavé plochy na $45, 53$ a 58°C (tab. 3).

Tab. 2 Tepelné podmínky v klimatické komoře – vertikální sálavá plocha

Vertikální sálavá plocha			
Sálající plocha	$(t_r - t_g)$ [$^{\circ}\text{C}$]	t_r [$^{\circ}\text{C}$]	t_g [$^{\circ}\text{C}$]
Chladná stěna	-10	14	24
Chladná stěna	-5	19	24
Optimum	0	24	24
Teplá stěna	+5	29	24
Teplá stěna	+10	34	24
Teplá stěna	+20	44	24

Obr. 5 Uspořádání měření v klimatické komoře v Ostravě

1. vertikální sálavý panel, 2. vertikální chladový panel, 3. radiální teplota, 4. stereotermoměr, 5. rychlost proudění vzduchu, 6. kulový termoměr Vernon-Jokl, 7. směr proudění vzduchu, 8. stropní sálavý panel, 9. okno velínu, 10. vstup do komory.

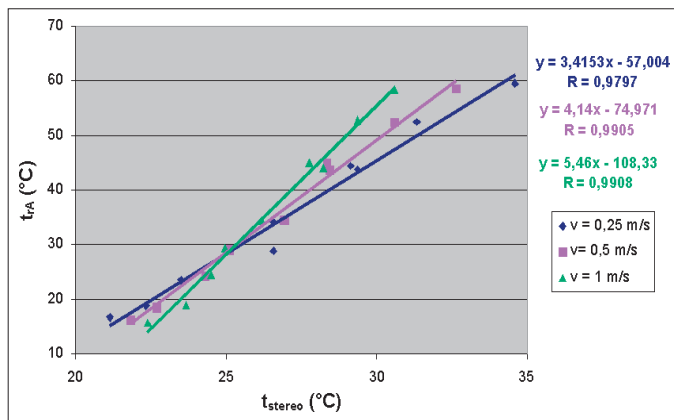
Tab. 3 Tepelné podmínky v klimatické komoře – horizontální sálavá plocha

Horizontální sálavá plocha				
Sálající plocha	W/m ²	t _r [°C]	t _g [°C]	(t _r - t _g) [°C]
Teplý strop	100	45	24	21
Teplý strop	150	53	24	29
Teplý strop	200	58	24	34

Přístrojem Indoor Climate Analyzer byla měřena radiační teplotní asymetrie t_{rA} - t_{rB}, radiační teploty t_{rA} a t_{rB} a rychlost vzduchu v nastavená postupně na 0,25 m/s, 0,5 m/s a 1,0 m/s.

Stereotermoměr byl měřena stereoteplota, povrchová teplota exponovaného segmentu t_{stereo} a globoteplota jako průměr povrchové teploty všech segmentů.

Výsledky měření jsou na obr. 6 a 7.

Obr. 6 Závislost t_{rA} = f(t_{stereo}) pro různé rychlosti vzduchu v zjištěná měřením

Na obr. 6 jsou vyneseny hodnoty radiační teploty (teploty destičky senzoru exponované sálající plochou) vůči stereoteplotě (teplotě exponovaného segmentu stereotermoměru) pro různé rychlosti vzduchu (0,25 m/s, 0,5 m/s a 1,0 m/s). Korelace jsou vysoké (R² = 0,9797 až 0,9908), takže graf lze již použít pro stanovení radiační teploty t_{rA} na základě změřené stereoteploty t_{stereo}.

$$t_{rA} = 3,4153 t_{stereo} - 57,004 \text{ [°C]} \text{ pro } v = 0,25 \text{ m/s} \quad (3)$$

$$t_{rA} = 4,14 t_{stereo} - 74,971 \text{ [°C]} \text{ pro } v = 0,5 \text{ m/s} \quad (4)$$

$$t_{rA} = 5,46 t_{stereo} - 108,33 \text{ [°C]} \text{ pro } v = 1,0 \text{ m/s} \quad (5)$$

Na obr. 7 jsou vyneseny hodnoty radiační tepelné asymetrie t_{rA} - t_{rB} vůči rozdílu stereoteploty minus globoteplota t_{stereo} - t_g, čímž byla odstraněna závislost na rychlosti vzduchu.

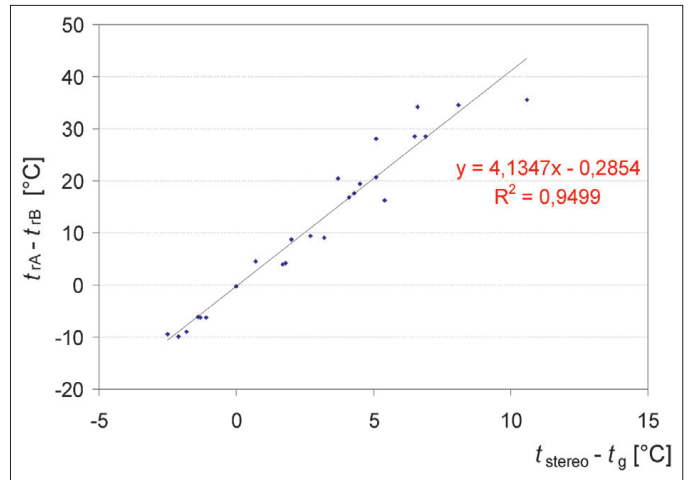
Zjištěná závislost je též použitelná v praxi:

$$RTA = t_{rA} - t_{rB} = 4,1347 \cdot (t_{stereo} - t_g) - 0,2854 \text{ [°C]} \quad (6)$$

ZÁVĚR

Radiační teplotní asymetrii bylo možno dosud stanovit jen měřením přístrojem fy Brüel and Kjaer Indoor Climate Analyzer. Jedná se o poměrně sofistikovaný a tudíž i velmi nákladný přístroj.

Nyní je možné k tomu účelu použít i podstatně jednodušší a tudíž i výrazně levnější přístroj, kulový stereotermoměr.

Obr. 7 Závislost RTA = t_{rA} - t_{rB} = f(t_{stereo} - t_g) zjištěná měřením

U tohoto přístroje nebylo snadné stanovit s dostatečnou přesností teplotu jednotlivého segmentu – nakonec byla vhodným způsobem aplikována na čidla Pt100 a zabezpečena i profesionální výroba přístroje.

Na základě měření v klimatické komoře bylo prokázáno, že umožňuje stanovení radiační asymetrie (t_{rA} - t_{rB}) požadované ČSN EN ISO ze změřené stereoteploty t_{stereo} a globoteploty dle vztahu

$$RTA = t_{rA} - t_{rB} = 4,1347 \cdot (t_{stereo} - t_g) - 0,2854 \text{ [°C]}.$$

Kontakt na autora: miloslav.jokl@fsv.cvut.cz

Použité zdroje:

- [1] ČSN EN ISO 7730:2006 Ergonomie tepelného prostředí – Analytické stanovení a interpretace tepelného komfortu pomocí výpočtu ukazatelů PMV a PPD a kritéria místního tepelného komfortu.
- [2] Hemzal, K.: Operativní teplota v hodnocení tepelné rovnováhy člověka. *Vytápění, větrání, instalace*, 2008, roč. 17, č. 1, s. 16–23
- [3] Jiráček, Z., Jokl, M. V., Vajner, L., Tomášková, H., Bernatíková, Š., Rosypal, J., Lehocá, H., Kilián, L.: Využití kulového termoměru pro hodnocení nerovnoměrné tepelné zátěže. In: *Sborník Kongresu pracovního lékařství*, Mladá Boleslav 2007.
- [4] Jokl, M. V.: Způsob stanovení tepelné zátěže jednotlivých částí povrchu těla člověka infračerveným zářením. Čs. Patent č. 117894, Praha 1966
- [5] Jokl, M. V.: The stereothermometer: A new instrument for hygrothermal constituent nonuniformity evaluation. *ASHRAE Transactions: Research*, 1990, vol. 96, no. 3435, p. 13–18
- [6] Jokl, M. V.: Feuchtemessung nach "Kunstkopf"- Prinzip. *Heizung-Luftung-Haustechnik*, 1991, roč. 42, č. 1, s. 27–32
- [7] Jokl, M. V.: Stereotermoměr – nový přístroj pro hodnocení nerovnoměrnosti tepelné-vlhkostní konstituenty prostředí. *Čs. Hygiena*, 1991, roč. 36, č. 1, s. 14–23
- [8] Jokl, M. V.: *Zdravé obytné a pracovní prostředí*. Praha: Academia, 2002, 264 s., 1. vyd. ISBN 80-200-0928-0.
- [9] Jokl, M. V., Tůma, V.: Směrový kulový termoměr. Popis vynálezu k autorskému osvědčení č. 236203, Praha 1988.
- [10] Petráš, D., Koudelková, D., Kabele, K.: *Teplodivná a elektrická podlahová vytápění*. Bratislava: Jaga 2004.
- [11] Jokl, M. V., Vajner, L.: Kulový termoměr. Uživatelský vzor č. 13547. Zapsaný 1. 8. 2003. Majitel VÚBP Praha